

Даніленко А.Ю.

nastyteatea@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0596-9470>

викладач, кафедра ділової іноземної мови та перекладу,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Харків, Україна

Карачова Д.В.

<https://orcid.org/0000-0001-9526-2406>

викладач, кафедра ділової іноземної мови та перекладу,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПОДОЛАННЯ ЛІНГВОЕТНІЧНОГО БАР'ЄРУ У СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ

Сучасний стрімкий глобальний розвиток держав вимагає появи нових вимог до комунікації. В умовах післявоєнних років світ вимагав появи нових ідей, чим був обумовлений стрімкий розвиток економіки та науки, революційні зміни у технологіях та глобальна економічна діяльність. Це призвело до значної звуженості світу та потребі у встановленні більш тісних контактів між країнами.

XXI сторіччя дало потужний поштовх до розвитку комунікації, адже сьогодні майже будь-яка країна може внести свій вагомий внесок у світову комунікативну систему. Важливими компонентами міжкультурної комунікації стали туризм, наука та освіта. Багато країн співпрацюють разом у сфері науково-технічного прогресу, дуже багато країн проводять обмін фахівцями певних галузей та студентами, які їдуть навчатися за кордон, або проходять стажування зі своєї спеціальності. Все це підтверджує **актуальність** обраної нами теми, адже вона набуває все більшої популярності та нових стратегій вивчення.

Поняття міжкультурної комунікації вперше з'явилося ще у 70-х роках минулого століття у книзі Р. Портера та Л. Сомовара „Комунікація між культурами” (Samovar & Porter, 1991). Протягом часу це поняття значно розширилося та стало включати у себе такі важливі дисципліни як теорія перекладу, вивчення іноземних мов, порівняльна культурологія та ін.

У сучасному світі під міжкультурною комунікацією розуміють фокусування на поведінці людей, які мають справу із різноманітними культурними відмінностями.

Як стверджується у науково-популярній енциклопедії „Кругосвіт”, міжкультурна комунікація як академічна дисципліна використовує перш за все досягнення культурної антропології та дослідження комунікативних процесів у суспільстві. Найбільш значний вклад у вивчення міжкультурної комунікації вносять такі галузі науки як когнітивна та соціальна психологія, соціологія, когнітивна лінгвістика та типологія мов. Комунікація спирається головним чином на індивідуальні навички та досвід володіння мовою.

Міжкультурна комунікація є надзвичайно важливою у наш час, адже співпраця з представниками інших національностей вимагає від нас обізнаності хоча б елементарних норм комунікації та культури з якою ми ведемо бесіду. До міжкультурної комунікації можна віднести різноманітні напрями та форми спілкування між окремими індивідами, групами або країнами, які відносяться до різних культур.

Сьогодні ефективне спілкування між представниками різних культур є особливо важливим завданням. Культурна обізнаність грає визначну роль у формуванні поведінки, що сприяє спілкуванню на міжнародному рівні. Загальновизнаним є той факт, що культурні чинники діють як невидимі бар'єри в крос-культурній комунікації. Розуміння культурних відмінностей є однією з найважливіших навичок, що сприяють успішному перебігу комунікації, саме тому сьогодні акцент робиться на усуненні бар'єрів міжкультурної комунікації. Розуміння культурної різноманітності є запорукою ефективною міжкультурної комунікації, адже мовці, які не мають змоги ефективно спілкуватися з носіями відмінної від власної культури, стикаються з великою кількістю проблем в багатьох аспектах міжнародного спілкування. Культурні особливості впливають на політику вільної торгівлі, рішення щодо стратегій локалізації та стандартизації, рекламу, ефективність взаємодії, ділові відносини, міжнародне управління бізнесом, міжнародний маркетинг, міжнародні переговори та поведінку, кадрове забезпечення, виробничі відносини, міжособистісні відносини, переговори та багато інших аспектів діяльності людини. Міжкультурне спілкування є прекрасною можливістю для сприяння глобальному миру та процвітанню. Багато проблем виникає сьогодні внаслідок існування культурних бар'єрів, що накладаються на міжнаціональне спілкування. Бар'єри міжкультурної комунікації, такі як тривога, невизначеність, стереотипи та етноцентризм, виникають через неадекватні знання про інші культури, відсутність міжкультурних комунікативних навичок. Адекватне навчання крос-культурним комунікаціям є важливим для усунення цих бар'єрів.

У ХХІ столітті відбулося визнання цінності різноманітних світових культур, відмова від винищення багатьох традиційних культур та їхніх мов, з'явився інтерес до різних народностей та їх взаємодії між собою. Міжкультурна комунікація сьогодення наголошує саме на

взаємодії між расами, народами, етнічними групами та субкультурами всередині більших культур.

Метою нашої статті є аналіз результатів дослідження щодо особливостей міжкультурної комунікації між студентами українцями та закордонними студентами у процесі опрацювання матеріалу на заняттях з перекладу.

Міжкультурна комунікація передбачає звернення до власного минулого (як свого, так і країни з представником якої спілкуємося) та аналогії та зв'язки із іншими країнами.

Якщо ми звернемося до історії, то побачимо, що за часів Радянського Союзу міжкультурна комунікація знаходилася у стані занепаду. Це було спричинено перш за все тоталітарним політичним режимом, який вимагав жорсткого дотримування певних норм та правил поведінки. Про вільне спілкування з іноземцями не могло бути й мови, адже всі сфери життя були під пильним контролем влади. Професія перекладача також була підпорядкована жорсткому статуту та не дозволяла перекладачеві жодної самостійності, адже він (вона) не мали права навіть запитати закордонного гостя про щось, або підтримати свійську бесіду без дозволу керівництва. Все зводилося до всебічного контролю усіх сфер життя як того і вимагав тоталітарний державний устрій.

Те ж саме можна було побачити й у країнах з фашистськими режимами (Німеччина, Італія, Іспанія) коли все було підпорядковане жорсткому контролю та лишало людей будь-якої можливості вільного спілкування з представниками іноземних країн.

Проте, з падінням тоталітарних устроїв, зазнали колосальних змін і комунікативні системи. З 1991 року, коли наша країна отримала незалежність, що ознаменувалося початком періоду адаптації та комунікативного розвитку в нашій державі. Цей період вживався у наше суспільство надзвичайно тяжко і він продовжується й сьогодні. Але, з появою великої кількості закордонних студентів, міжкультурна комунікація у нашій країні починає розвиватися значними темпами. Суспільство намагається пристосуватись до впливу інших культур та співпрацювати з цими культурами.

На думку американських вчених Р. Портера та Л. Самовара „комунікація – це те, що має місце кожного разу коли хтось реагує на поведінку та наслідки поведінки іншої людини” (Samovar & Porter, 2006). Саме це ми можемо спостерігати на заняттях з перекладу у групах де присутні студенти різних національностей. Перед ними стоїть важка задача пристосуватись не тільки один до одного, проте й до навчального процесу в цілому.

Взаємодія в мультикультурному просторі пов'язана з багатьма викликами, розбіжностями та конфліктами, які впливають як на стан та роботу окремих осіб, так і на загальну атмосферу.

Як стверджує Є. Шубіна: „В міжкультурній комунікації лінгвоетнічний бар'єр – це перешкода, яка заважає носію мови сприймати текст оригіналу” (Шубіна, 2007). На її думку є чотири вагомні компоненти лінгвоетнічного бар'єру: розрізнення двох мовних систем, норма мови, узус та розходження екстралінгвістичних знань представників двох мов. Отже, щоб уникнути цього бар'єру, треба абстрагуватися від всіх цих чотирьох компонентів та зосередити увагу на буквальному перекладі.

У мультикультурному середовищі необхідно перш за все знайти рішення, які допоможуть подолати будь-які бар'єри. В ситуації міжкультурної комунікації, де взаємодіють люди, що належать до різних культур, спілкування має бути ефективним заради досягнення певної спільної мети. Перш за все, визначенню шляхів подолання таких бар'єрів сприятиме розуміння потенційних причин їх появи. Серед найбільш частих чинників називають наступні:

- Непорозуміння

Непорозуміння є найбільш розповсюдженим бар'єром для спілкування у багатокультурному середовищі, де взаємодіють індивіди, переконання та культури цінності яких різняться. Такі відмінності часто призводять до високого рівня тривожності і невизначеності та призводять до непорозуміння.

- Норми поведінки та ролі

Норми – це культурно обумовлені правила визначення прийнятної та доцільної поведінки. Часто індивіди самі створюють рамки для себе і очікують від інших відповідної поведінки. Кожній культурі притаманні свої норми, тобто представники певної культури мають свої власні сталі рамки прийнятної поведінки, що відповідає умовам ситуації. Люди, що знаходяться у мультикультурному середовищі, часто не розуміють норм іншої культури, через що вони не спроможні діяти відповідно до ситуації.

Під ролями розуміють норми, що застосовуються до конкретних груп. Зокрема часто різні культури покладають різні ролі на чоловіків та жінок, дітей та батьків, чоловіків та дружин. Ці ролі варіюються в різних культурах, через що в багатокультурному просторі може відбуватися певне порушення ролей, що в свою чергу призводить до тривоги, внаслідок чого процес комунікації переривається.

- Вірування і цінності

Вірування і цінності відрізняються як на рівні культури, так і на персональному рівні. У глобалізованому просторі переконання і цінності кожного індивіда мають бути відомі для більш ефективного спілкування.

- Етноцентризм

Під етноцентризмом розуміють переконання, що культура, поведінка, норми, спосіб мислення та спосіб життя власної групи розглядається індивідом як єдині прийнятні та вірні. Це призводить до виникнення ідеї, що культура, поведінка, норми, спосіб мислення та

спосіб життя відмінної групи є невірними та неприйнятними, внаслідок чого виникає бар'єр, який заважає можливості розглядати іншу точку зору як гідну уваги, що в жодному разі не сприяє успіху спілкування.

- **Стереотипи**

Неадекватна інформація про людей призводить до міскомунікації в процесі міжкультурного спілкуванні. Культурні стереотипи перебільшують або занадто узагальнюють інформацію, що призводить до неадекватного сприйняття індивідами один одного, що, в свою чергу, збільшує тривожність. Найчастіше стереотипи народжуються зі страху перед невідомим чи маловідомим і являються основними причинами упередженості та непорозуміння.

- **Упередження**

Упередження – це негативне ставлення до культурної групи, яке базується на недостатньому рівні досвіду спілкування, чи на відсутності такого спілкування. Різниця між стереотипом та упередженням полягає в тому, що упередження виникає внаслідок існування стереотипу і є його практичним втіленням. Тобто упередження зникає чи змінюється внаслідок зміни стереотипу.

- **Дискримінація**

Дискримінація – це відкриті дії, спрямовані на уникання, дистанціювання чи виключення індивіда з групи. Дискримінація є практичним застосуванням стереотипів та упереджень, відкритим або прихованим. Дискримінація може відбуватися на різних рівнях та мати різні прояви, наприклад дискримінувати когось можна просто відвертаючись під час розмови та уникаючи зорового контакту, використовуючи знижену лексику на адресу співрозмовника, використовуючи фізичне насильство чи систематично виключаючи індивіда з групи, з якої він походить. Дискримінація може бути міжособистісною (одна особа дискримінує іншу), колективною (ряд осіб або група здійснюють дискримінацію), або інституціональною (бізнес, промисловість, будь-який заклад чи інституція вирішує не обслуговувати певну групу людей) (Rozkwitalska, 2010).

В той же час можуть бути задіяні певні заходи, що сприятимуть подоланню бар'єрів у міжкультурному спілкуванні. Компетенція міжкультурної комунікації дає можливість досягти цілей спілкування, разом з тим зважаючи на повагу до цінностей, норм, переконань індивідів, які задіяні в комунікаційній ситуації. На сучасному етапі розвитку суспільстві такі дії є не лише бажаними, а необхідними для досягнення успішної взаємодії, зважаючи на глобалізаційні процеси та уніфікацію великої частки світових процесів.

Поняття „міжкультурна компетенція” визначають як показник сформованості здатності людини ефективно брати участь в міжкультурній взаємодії. Ця здатність формується на базі знань, навичок та ставлення. Р. Делекта Дженіфер та Г. П. Раман стверджують, що розвиток міжкультурної компетенції стоїть на трьох стовпах:

компонентами, що сприяють засвоєнню належного рівня володіння навичками крос-культурного спілкування є міжкультурна чутливість, міжкультурне усвідомлення та міжкультурні здібності (R. Delecta Jenifer Dr. G. P. Ramam, 2015). Аспект міжкультурної комунікації, пов'язаний з емоціями, ідентифікується як міжкультурна чутливість. Цей аспект має бути розроблений для того, щоб забезпечити здатність оцінювати відмінності різних культур. Когнітивний аспект міжкультурного спілкування відомий як міжкультурне усвідомлення. Міжкультурне усвідомлення призводить до поглиблення не лише культурної свідомості, але й самосвідомості індивіда.

Існують різні способи покращити здібності, що сприяють розвитку міжкультурної компетентності. Серед них найважливішими заходами нами вбачаються наступні:

- Загальна мовна підготовка

Зазвичай мовний бар'єр є найбільшою проблемою, що виникає у мультикультурному середовищі, тож до тренінгів та занять з мовної підготовки мають бути залучені усі, хто контактує з носіями відмінної мови та культури.

- Культурна підготовка

Індивіди, що взаємодіють в межах крос-культурної комунікації, повинні визнавати та знати про існування відмінностей між цінностями, переконаннями, уявленнями представників різних культур. Їм має бути надана базова культурна підготовка, яка допоможе усвідомити вищезазвані відмінності.

- Застосування політики взаємної вигоди

Комунікація представників різних культур та націй має приносити взаємну вигоду для всіх учасників ситуації взаємодії.

Однак, особливості, що характеризують міжкультурну взаємодію, знаходять прояв не лише на рівні міжособистісного спілкування, а й на рівні практичного застосування мови представниками різних етнічних та культурних спільнот. Так, нами було проведено дослідження, метою якого було виявлення особливостей використання засобів та способів перекладу під час занять з англійської мови зі студентами другого курсу в групах, в котрих були присутні іноземні студенти (арабського та азіатського походження). Було виявлено, що у процесі перекладу культурні цінності та манера поведінки значно впливають на якість перекладу. Серед представників чоловічої статі арабських країн переклад вирізнявся значним акцентуванням уваги на своїй персоналізації, на відміну від жінок, котрі намагалися перекладати тексти максимально безособово, не акцентуючи увагу на своїй статі. Це підтверджує теорію про вплив культурних особливостей на якість перекладу, адже відомо, що жінки у арабських країнах намагаються залишатися непомітними, що є обумовленим законом, релігійними та культурними вимогами до норм поведінки у суспільстві.

На якість перекладу представників азіатських країн також мала дуже вагомий вплив культурна специфіка країн їх походження. Їхній переклад вирізнявся спробою уникнення персоніфікації та безособовістю перекладу, чіткою організацією матеріалу перекладу та використанням нейтральної лексики.

Українські студенти намагалися також максимально абстрагуватися від будь-якої персоніфікації, проте це вдавалося не завжди, хоча загалом переклад можна було охарактеризувати безособовістю з використанням більш-менш нейтральної лексики.

Отже, ми можемо зробити висновок, що лінгвоетнічний бар'єр у міжкультурній комунікації відіграє вирішальну роль, адже культура поведінки та культурні особливості країни, з якої походить людина, значним чином впливають на якість її перекладу і цього неможливо уникнути, адже це закладене у нашому мозку на психологічному рівні та характеризує манеру та стиль нашої поведінки.

Список використаної літератури

- 1. Энциклопедия** Кругосвет. URL: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/MEZHKULTURNAYA_KOMMUNIKATSIYA.html
- 2. Шубина Е.** Межъязыковая коммуникация и лингвоэтнический барьер. Беларусь в современном мире: Тезисы докладов V Междунар. науч. конф. – Минск: БГУ, 2007. – 354 с.
- 3. R. Delecta J.,** Dr. G. P. Raman. Cross cultural communication carriers in workplace. *International Journal of Management*. 2015. №1. PP. 332-335.
- 4. Rozkwitalska, M.,** Barriers of cross-cultural interactions according to the research findings. *Journal of Intercultural Management*. 2010. №2. PP. 37–52.
- 5. Samovar L.,** Porter R. *Communication between cultures*. Wadsworth, 1991. – 330 p.
- 6. Samovar L.,** Porter R. *Intercultural communication*. Wadsworth, 2006. – 448 p.

References

- 1. Entsyklopedyia** Kruhosvet. URL: https://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/sociologiya/MEZHKULTURNAYA_KOMMUNIKATSIYA.html.
- 2. Shubyna, E.** (2007) *Mezhyazykovaya kommunikatsiya i lingvoetnicheskii baryer* [Interlingual communication and linguistic ethnic barrier]. Minsk [in Russian].
- 3. R. Delecta J.,** Dr. G. P. Raman (2015) *Cross cultural communication carriers in workplace*. *International Journal of Management*, 1, 332–335 [in English].
- 4. Rozkwitalska, M.** (2010) *Barriers of cross-cultural interactions according to the research findings*. *Journal of Intercultural Management*, 2, 37–52 [in English].
- 5. Samovar, L.,** Porter R. (1991) *Communication between cultures*. Wadsworth [in English].
- 6. Samovar, L.,** Porter R. (2006) *Intercultural communication*. Wadsworth [in English].

Даніленко А.Ю., Карачова Д.В. Особливості міжкультурної комунікації та подолання лінгвоетнічного бар'єру у студентів на заняттях з практики перекладу

У статті розглянуто поняття міжкультурної комунікації як засобу досягнення ефективної взаємодії між студентами-іноземцями та українськими студентами філологічних спеціальностей під час занять з англійської мови. Проведено аналіз результатів дослідження щодо особливостей міжкультурної комунікації між студентами українцями та закордонними студентами у процесі опрацювання матеріалу на заняттях з практики перекладу. Розглянуто шляхи подолання лінгвоетнічних бар'єрів та проаналізовано потенційні причини їх появи. На сучасному етапі розвитку суспільства та за умов глобалізованого процесу комунікації питання успішності міжкультурної взаємодії набуває все більшої популярності та нових стратегій вивчення. Сьогодні ця проблема відіграє вирішальну роль, адже культура поведінки та культурні особливості значним чином впливають на якість перекладу, адже це закладене на психологічному рівні та характеризує манеру та стиль поведінки.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, лінгвоетнічний бар'єр, переклад, взаємодія.

Даниленко А.Ю., Карачева Д.В. Особенности межкультурной коммуникации и преодоления лингвоэтнического барьера у студентов на занятиях по практике перевода

В статье рассмотрено понятие межкультурной коммуникации как средства достижения эффективного взаимодействия между студентами-иностранцами и украинскими студентами филологических специальностей во время занятий по английскому языку. Проведен анализ результатов исследования особенностей межкультурной коммуникации между украинскими и зарубежными студентами в процессе обработки материала на занятиях по практике перевода. Рассмотрены пути преодоления лингвоэтнических барьеров и проанализированы потенциальные причины их появления. На современном этапе развития общества и в условиях глобализационного процесса коммуникации вопросы успешности межкультурного взаимодействия приобретает все большую популярность и новые стратегии изучения. Сегодня эта проблема играет решающую роль, ведь культура поведения и культурные особенности значительным образом влияют на качество перевода, ведь это заложено на психологическом уровне и характеризует манеру и стиль поведения.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, лингвоэтнический барьер, перевод, взаимодействие.

Danilenko A.Y., Karachova D.V. Features of intercultural communication and overcoming the language and ethnic barriers among students during the course of translation

The article deals with the concept of intercultural communication as a means of achieving effective interaction between foreign and Ukrainian students of philological specialties during classes in English language. The analysis of the results of the study of the features of intercultural communication between Ukrainian and foreign students in the course of study process in the classroom during the course of translation has been carried out. Ways of overcoming the language and ethnic barriers are considered and potential causes of their appearance are analyzed. At the present stage of development of society and in the context of the globalization process of communication, issues of successful intercultural interaction is becoming increasingly popular and new learning strategies are appearing. Today this problem is crucial, because the culture of behavior and cultural characteristics significantly affect the quality of translation, as it is based on psychological peculiarities of human mind and characterizes the manner and style of behavior. Communication between representatives of different cultures and nations should bring mutual benefit to all participants in the interaction situation. The research of this topic is extremely popular nowadays as there are a lot of foreign students who study in our country that is why we need to guarantee the quality of communication for them during their study.

Key words: intercultural communication, language and ethnic barriers, translation, interaction.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2019 р.

Стаття прийнята до друку 28.03.2019 р.

Рецензент – к.пед.н, доц. ЛНУ імені

Тараса Шевченка Кокнова Т.А.